

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЛІКУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ І ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У СИСТЕМІ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я МВС УКРАЇНИ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF REHABILITATION TREATMENT OF POLICE AND MILITARY OFFICERS IN THE SYSTEM OF HEALTH CARE INSTITUTIONS OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE

Співак М.В., д.політ.н., професор,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Національна академія внутрішніх справ

У статті розглянуто питання реабілітаційного лікування у системі закладів МВС. Мета статті полягає в аналізі нормативно-правових актів та практики реабілітаційного лікування у системі закладів охорони здоров'я МВС та вироблення рекомендацій щодо їх нормативного покращення. Проаналізовано праці вчених щодо даного питання. Наводиться статистика яка у повній мірі розкриває актуальність і своєчасність проблематики.

З'ясовано, що для забезпечення результативності процесу комплексної реабілітації учасників бойових дій необхідно розробити й адаптувати реабілітаційні технології, котрі допоможуть здійснити широкий спектр соціально-економічних та медико-соціальних заходів.

Проаналізовано нормативно-правові акти які регулюють дане питання, і наголошується, що вони мають головними завданнями: максимально можливе відновлення здоров'я; функціональне відновлення (повне або компенсація при недостатності чи відсутності можливості відновлення); повернення до повсякденного життя; залучення до трудового процесу. Та мають основну мету реабілітації – повернення максимальної кількості хворих та інвалідів до суспільства, соціально корисної праці як необхідної умови здорового і повноцінного життя. Окремо наголошується на тому, що законодавець особливу увагу приділяє психологічній допомозі.

Розкрито законодавчу термінологію у сфері реабілітації, зокрема позицію законодавця щодо медичної реабілітації як системи лікувальних заходів, які спрямовані на відновлення порушених чи втрачених функцій організму особи, виявлення та активізацію компенсаторних можливостей організму і здійснюються з метою забезпечення повернення особи до нормальної життєдіяльності, профілактики ускладнень і рецидивів захворювання.

Зроблені висновки про доцільність адаптування принципів реабілітації під специфіку реабілітації в закладах системи МВС і нормативного їх закріплення у відомчих нормативно-правових актах; підготовку лікарів-реабітологів, психологів та професійного сестринського персоналу для закладів системи охорони здоров'я МВС; розроблення концепції цілісної моделі соціальної і трудової адаптації учасників війни після реабілітаційного лікування.

Ключові слова: поліцейські і працівники МВС та Національної поліції України, військовослужбовці Національної гвардії України, медична реабілітація, реабілітаційні заходи, принципи реабілітації, реабілітація.

The article discusses the issue of rehabilitation treatment in the system of institutions of the Ministry of Internal Affairs. The purpose of the article is to analyze the regulations and practice of rehabilitation treatment in the system of health care institutions of the Ministry of Internal Affairs and to make recommendations for their regulatory improvement. The works of scientists on this issue have been analyzed. Statistics are provided that fully reveal the relevance and timeliness of the issue.

It was found that in order to ensure the effectiveness of the process of complex rehabilitation of combatants, it is necessary to develop and adapt rehabilitation technologies that will help implement a wide range of socio-economic and medical-social measures.

The regulatory legal acts regulating this issue are analyzed, and it is emphasized that their main tasks are: the maximum possible restoration of health; functional restoration (full or compensation in case of insufficient or no possibility of restoration); return to everyday life; involvement in the labor process. But they have the main goal of rehabilitation – the return of the maximum number of sick and disabled people to society, socially useful work as a necessary condition for a healthy and fulfilling life. It is emphasized separately that the legislator pays special attention to psychological help.

The legislative terminology in the field of rehabilitation has been revealed, in particular the position of the legislator regarding medical rehabilitation as a system of treatment measures aimed at restoring impaired or lost functions of the body, identifying and activating the body's compensatory capabilities, and carried out with the aim of ensuring the return of the person to normal life activities, prevention of complications and relapses disease.

Conclusions were made about the expediency of adapting the principles of rehabilitation to the specifics of rehabilitation in institutions of the Ministry of Internal Affairs system and their normative consolidation in departmental legal acts; training of rehabilitation doctors, psychologists and professional nursing staff for institutions of the health care system of the Ministry of Internal Affairs; development of the concept of a holistic model of social and labor adaptation of war participants after rehabilitation treatment.

Key words: police officers and employees of the Ministry of Internal Affairs and the National Police of Ukraine, servicemen of the National Guard of Ukraine, medical rehabilitation, rehabilitation measures, principles of rehabilitation, rehabilitation.

Постановка проблеми. Реабілітаційне лікування, як одна із складових медичної допомоги, в умовах довготривалої військової агресії російської федерації проти України на сьогодні відіграє основну роль в зменшенні втрат працездатності, інвалідизації поліцейських, військовослужбовців Національної гвардії України, зокрема захисників та захисниць України, збереження їх фізичного та психічного здоров'я, сприяє відновленню та поверненню до активного життя, адаптації їх до життя в соціумі. Станом на 01 січня 2020, в Україні 2,7 млн осіб мають інвалідність, у тому числі 222,3 тис. осіб з I групою інвалідності, 900,8 тис. осіб з II групою інвалідності, 1416,0 тис. осіб з III групою інвалідності та 163,9 тис. дітей з інвалідністю [1]. За деякими даними, людей з інвалідністю

за 2022 побільшало орієнтовно на 27 тисяч [2]. За даними Державної служби статистики та Міністерства у справах ветеранів, в Україні мають інвалідність 2,7 мільйона цивільних осіб та майже 500 тисяч учасників бойових дій [3]. З огляду на викладене дана проблематика є актуальною і своєчасною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти психологічної реабілітації поліцейських викладені у публікаціях О. Никифорової [4], психологічна допомога та реабілітація військовослужбовців досліджені у працях – В. Вороненко, А. Никоненко, В. Печиборщ, О. Печиборщ, Г. Слабого, В. Якимець, [5], особливості соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій розкриті – О. Гульбс, О. Кобець [6], поняття «про-

фесійна реабілітація учасників бойових дій ЗСУ» досліджене у праці – В. Шаповал [7], особливості медичного обслуговування членів сімей поліцейських проаналізовані у працях – О. Васківського [8; 9], також медичну реабілітацію учасників АТО досліджували – О. Борисенко, Р. Карпінська [10], О. Назаренко [11] та ін.

Мета статті полягає в аналізі нормативно-правових актів, практики реабілітаційного лікування поліцейських та військовослужбовців НГУ у системі закладів охорони здоров'я МВС та вироблення рекомендацій щодо їх нормативного вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Реабілітаційна допомога, гарантована державою, надається поліцейським, військовослужбовцям в закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України відповідно до законодавства України та нормативно-правових актів МВС. Реабілітаційне лікування здійснюється на безоплатній основі. Правові та організаційні засади проведення реабілітації визначені у Законі України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я». Зокрема закон розкриває основні поняття – встановлення завдань реабілітації, обсяг реабілітаційної допомоги, психологічна допомога в реабілітації, реабілітаційна допомога у сфері охорони здоров'я, реабілітаційне обстеження, реабілітаційний прогноз, стан здоров'я тощо [12].

Реабілітація – комплекс заходів, яких потребує особа, яка зазнає або може зазнати обмеження повсякденного функціонування внаслідок стану здоров'я або старіння у взаємодії з її середовищем. Головне завдання реабілітаційної допомоги – відновлення, стабілізація втрачених функцій органів або систем організму; запобігання втраті та підвищення досягнутого рівня функціональної спроможності, соціальної незалежності, відновлення психологічного статусу, пристосування до нових умов у рамках хвороби, відновлення, компенсація та адаптація професійних і соціальних функцій.

Військовослужбовці відповідно до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» можуть отримати реабілітаційне лікування для продовження лікування відповідно до висновку військово-лікарської комісії. У разі направлення до реабілітаційного закладу/відділення для продовження лікування військовослужбовця, який за станом здоров'я потребує сторонньої допомоги відповідно до висновку військово-лікарської комісії, особі, яка його супроводжує, безоплатно надається путівка до цього санаторно-курортного закладу без права лікування [13].

Поліцейські направляються на реабілітаційне лікування відповідно до статті 95 Закону України «Про Національну поліцію» [14], порядку пільгового реабілітаційного, санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку в медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України поліцейських, деяких інших категорій осіб та членів їх сімей, затвердженому наказом Міністерства внутрішніх справ України від 14 грудня 2015 № 1568, зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 11 січня 2016 за № 27/28157 [15].

Цікавим з точки зору термінології є те, що наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14 грудня 2015 № 1568 апелює такими поняттями як: медична реабілітація – під якою розуміє систему лікувальних заходів, які спрямовані на відновлення порушених чи втрачених функцій організму особи, виявлення та активізацію компенсаторних можливостей організму і здійснюються з метою забезпечення повернення особи до нормальної життєдіяльності, профілактики ускладнень і рецидивів захворювання. Та реабілітаційні заходи (лікування) – комплекс заходів щодо здійснення медичної реабілітації в закладах охорони здоров'я МВС. Наказ визначає організацію безкоштовної медичної та медико-психологічної реабілітації:

поліцейських і працівників МВС та Національної поліції України, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення та перебували безпосередньо в районах проведення антитерористичної операції; поліцейських і працівників МВС, які постраждали при виконанні службових обов'язків та/або потребують продовження лікування після стаціонарного лікування [15].

У порівнянні, Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» дані поняття не розкриває. На противагу поняттю «медична реабілітація» вживається термін «реабілітація», а поняття «реабілітаційні заходи» у законі відсутнє. Зауважимо, що термін «реабілітаційні заходи» розкритий законодавцем у Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» під яким розуміється комплекс заходів, якими здійснюється реабілітація осіб з інвалідністю [16].

Окремо слід звернути увагу не те, що порядок медичного обслуговування певних категорій осіб, яким таке право встановлено відповідно до законодавства, та порядок їх прикріплення до закладів охорони здоров'я МВС затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03 червня 2016 № 462, що визначає Інструкцію про порядок медичного обслуговування в закладах охорони здоров'я МВС вона дає ширше коло осіб які мають право на медичне обслуговування в закладах охорони здоров'я МВС [17].

Серед іншого та з метою належної організації реабілітаційного, санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку в медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України поліцейських, деяких інших категорій осіб та членів їх сімей слід згадати Закони України: «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист», «Основ законодавства України про охорону здоров'я», «Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про соціальні послуги». Постанови Кабінету Міністрів України: від 10 травня 2022 № 587 «Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 № 497 і від 27 грудня 2017 № 1057», від 29 листопада 2022 № 1338 «Про деякі питання надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) захисників та захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», від 27 грудня 2017 № 1057 «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) таких осіб».

Спільним для усіх згаданих нормативно-правових актів є те, що вони мають головними завданнями: максимальне можливе відновлення здоров'я; функціональне відновлення (повне або компенсація при недостатності чи відсутності можливості відновлення); повернення до повсякденного життя; залучення до трудового процесу. Та мають основну мету реабілітації – повернення максимальної кількості хворих та інвалідів до суспільства, соціально корисної праці як необхідної умови здорового і повноцінного життя.

У ст. 5 Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» визначені загальні принципи проведення реабілітації якими є: 1) пацієнтоцентричність, що передбачає планування та проведення реабілітації з урахуванням потреб, можливостей та побажань особи, якій надається реабілітаційна допомога, або її законного представника та членів її сім'ї, а також безпосередню їх участь у розробленні, реалізації та внесенні змін до індивідуального реабілітаційного плану; 2) цілеспрямованість – організація процесу реабілітації має спрямовуватися на досягнення довго- та короткострокових завдань; 3) своєчасність – реабілітація має розпочинатися під час гострого реабілітаційного періоду або одразу після стабілізації стану здоров'я з хронічним перебігом, індивідуальний реабілітаційний план має змінюватися відповідно до зміни функціонального стану особи, якій надається реабілітаційна допомога; 4) послідовність – кожний наступний етап процесу реабілітації має бути пов'язаний з попереднім етапом, бути підґрунтям для наступного етапу та враховувати фактичні зміни функціонального стану особи, якій надається реабілітаційна допомога; 5) безперервність – процес реабілітації має відбуватися безперервно протягом всіх

реабілітаційних періодів; 6) функціональна спрямованість – реабілітаційна допомога має бути спрямована на досягнення оптимального рівня функціонування та якості життя особи у її середовищі [12].

Окрему увагу законодавець приділяє психологічній допомозі, і визначає, що в процес реабілітації організується з урахуванням таких принципів етичної та безпечної поведінки: 1) виключення або мінімізація ризиків ретравматизації, що передбачає проведення виключно тих заходів та втручань, які гарантовано не погіршать стан здоров'я особи; 2) компетентності, правильної оцінки та ознайомлення з ризиками, спричиненими ситуаціями, в яких могла бути особа; 3) готовності до надзвичайних та кризових ситуацій, у яких особа, якій надається реабілітаційна допомога, може перебувати; 4) відповідальності за отриману інформацію, що передбачає використання інформації з користю для особи, якій надається реабілітаційна допомога, а також для вдосконалення методів протидії різним формам насильства [12].

Що стосується самої процедури направлення на реабілітацію то тут слід сказати, що підставою для розгляду медично-відбіркової комісією (МВК) закладу охорони

Таблиця 1

Алгоритм направлення на реабілітацію Поліцейського	Алгоритм направлення на реабілітацію Військовослужбовця НГУ/ДПСУ
<i>Крок 1.</i> Керівник ГУ НП визначає осіб, які направляються на реабілітацію до закладів охорони здоров'я МВС. Координатори: ● відповідальна особа кадрового апарату ГУ НП; ● заступник начальника ДУ ТМО з медичних питань.	<i>Крок 1.</i> Командир військової частини визначає осіб, які направляються на реабілітацію до закладів охорони здоров'я МВС за погодження з місцевим ДУ ТМО (погодження з ДОЗР) та ВМУ НГУ/УОЗДП АДПСУ; Координатори: ● відповідальна особа кадрового апарату військової частини; ● заступник начальника ДУ ТМО з медичних питань
<i>Крок 2.</i> Поліцейський, який направляється на реабілітацію (з направленням кадрів ГУ НП) звертається до заступника начальника ТМО в областях з медичних питань для оформлення необхідних матеріалів	<i>Крок 2.</i> Військовослужбовець, який направляється на реабілітацію звертається до начальника медичної служби ВЧ та ДУ ТМО в областях для оформлення необхідних матеріалів
<i>Крок 3.</i> Оформлені матеріали подаються до ДОЗР МВС.	<i>Крок 3.</i> Оформлені матеріали подаються до ВМУ НГУ/УОЗДП АДПСУ та ДОЗР МВС на опрацювання
<i>Крок 4.</i> Рішення про направлення на реабілітацію надсилається до ДУ ТМО, копія – до МРЦ	<i>Крок 4.</i> Рішення про направлення на реабілітацію надсилається до ВМУ НГУ/УОЗДП АДПСУ, копія – до МРЦ та ДУ ТМО
<i>Крок 5.</i> Координатор кадрового апарату ГУ НП доводить маршрути руху до МРЦ поліцейському: ● організоване перевезення транспортом НП; ● власним автомобілем (в усіх МРЦ наявні паркувальні зони); ● залізничним або автотранспортом.	<i>Крок 5.</i> Координатор кадрового апарату/медичної служби ВЧ доводить маршрути руху до МРЦ поліцейському: ● організоване перевезення службовим транспортом; ● власним автомобілем (в усіх МРЦ наявні паркувальні зони); ● залізничним або автотранспортом.
<i>Крок 6.</i> Поліцейський прибуває до МРЦ. Координатор – заступник начальника МРЦ з медичних питань. ● ознайомлення з правилами внутрішнього розпорядку перебування в МРЦ; ● призначення лікуючого лікаря	<i>Крок 6.</i> Військовослужбовець прибуває до МРЦ. Координатор – заступник начальника МРЦ з медичних питань. ● організовує ознайомлення з правилами внутрішнього розпорядку перебування в МРЦ; ● призначає лікуючого лікаря
<i>Крок 7.</i> Лікуючий лікар: ● призначає аналізи та додаткові методи обстеження (загальний аналіз крові, сечі, ЕКГ, УЗД, енцефалограма тощо); ● консультації вузьких спеціалістів за потреби (невролог, гастроентеролог, уролог, медичний психолог тощо.)	<i>Крок 7.</i> Лікуючий лікар: ● призначає аналізи та додаткові методи обстеження (загальний аналіз крові, сечі, ЕКГ, УЗД, енцефалограма тощо); ● консультації вузьких спеціалістів за потреби (невролог, гастроентеролог, уролог, медичний психолог тощо.)
<i>Крок 8.</i> Лікування: ● медикаментозне; ● фізіотерапевтичне; ● бальнеологічне; ● робота з психологом.	<i>Крок 8.</i> Лікування: ● медикаментозне; ● фізіотерапевтичне; ● бальнеологічне; ● робота з психологом.
<i>Крок 9.</i> Завершення реабілітації та оформлення медичної документації	<i>Крок 9.</i> Завершення реабілітації та оформлення медичної документації
<i>Крок 10.</i> Від'їзд з МРЦ	<i>Крок 10.</i> Від'їзд з МРЦ
<i>Крок 11.</i> Подання до ТМО документів про проходження реабілітації	<i>Крок 11.</i> Подання до ВЧ документів про проходження реабілітації
<i>Крок 12.</i> Вихід на службу	<i>Крок 12.</i> Вихід на службу

здоров'я МВС питання про направлення на медичну реабілітацію є висновок лікарсько-консультативної комісії (ЛКК) закладу охорони здоров'я МВС про відбір на медичну реабілітацію. Тривалість реабілітаційного лікування визначається висновком ЛКК і може бути терміном 14–21 день. Для направлення на реабілітаційне лікування до МВК закладу охорони здоров'я МВС (ДУ ТМО) подаються такі документи: рапорт/заява про надання медичної реабілітації, погоджений/погоджену керівником структурного підрозділу МВС або підрозділу Національної поліції України; рішення ЛКК; копія службового посвідчення та паспорт.

На кожному етапі лікування реабілітаційна допомога надається мультидисциплінарними командами у складі фахівців різної спеціалізації.

Рання реабілітація на першому (гострому) етапі (догоспітальному та госпітальному) надається в Державних установах «Головний медичний центр МВС України» та «Територіальне медичне об'єднання МВС України по областях м. Києву».

Реабілітація в післягострому періоді на госпітальному, амбулаторному етапах, етапі домашньої допомоги надається в реабілітаційному відділенні/центрі (з моменту первинного діагностування захворювання або хронічного перебігу захворювання).

Реабілітація в довготривалому реабілітаційному періоді надається в стаціонарних та амбулаторних умовах, реабілітаційних центрах, а також у вигляді домашньої реабілітації [18].

Відповідно до вимог Типового положення про мультидисциплінарну команду, Типового положення про реабілітаційне відділення, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 03 листопада 2021 № 1268, всі медичні реабілітаційні центри МВС у своєму складі мають реабілітаційні відділення відповідного профілю, де в повному обсязі надають реабілітаційну допомогу протягом гострого і післягострого реабілітаційних періодів створеними мультидисциплінарними реабілітаційними командами фахівців (лікар фізичної та реабілітаційної медицини, лікар-невропатолог, лікар-психотерапевт, психолог, лікар-ортопед, лікарі інших спеціальностей (за необхідності) [19].

У системі МВС функціонують 8 медичних реабілітаційних центрів, які надають реабілітаційну допомогу поліцейським, військовослужбовцям Національної гвардії України, а на період дії правового режиму військового стану військовослужбовцям Державної прикордонної служби України, Збройних Сил України, особам рядового та начальницького складу цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій [18]. Алгоритм направлення на реабілітацію поліцейських і військовослужбовців НГУ/ДПСУ з урахуванням нормативних вимог і рекомендацій виглядає наступним чином [20; 21] (табл. 1).

Як бачимо алгоритм направлення на реабілітацію поліцейських і військовослужбовців НГУ/ДПСУ у загальному є схожим, відмінність полягає у суб'єктах які направляють на реабілітацію і погоджують направлення до закладів охорони здоров'я МВС.

Висновки. Аналіз нормативно-правових актів дає можливість: по-перше, вказати на доцільність адаптування принципів реабілітації під специфіку реабілітації в закладах системи МВС і нормативного їх закріплення у відомчих нормативно-правових актах. По-друге, слід звернути увагу на те, що термін «реабілітаційні заходи» розкритий законодавцем у Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» під яким розуміється комплекс заходів, якими здійснюється реабілітація осіб з інвалідністю а наказ МВС України від 14 грудня 2015 № 1568 під реабілітаційними заходами (лікування) розуміє – комплекс заходів щодо здійснення медичної реабілітації в закладах охорони здоров'я МВС. Таким чином у наказі МВС України поняття «реабілітаційні заходи» має ширше, універсальне значення, що дає можливість проходити реабілітацію особам які не мають інвалідності, але за тих чи інших підстав потребують реабілітації. По-третє, на постійній основі слід проводити професійну підготовку лікарів-реабітологів, психологів та професійного сестринського персоналу для закладів системи охорони здоров'я МВС та впроваджувати міжнародний досвід у військовій реабілітації. По-четверте, доцільним буде розробити і затвердити концепцію цілісної моделі соціальної і трудової адаптації учасників війни після реабілітаційного лікування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Особам з інвалідністю. *Міністерство соціальної політики України* : веб-сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html> (дата звернення: 19.06.23).
2. За рік кількість людей з інвалідністю зросла на 27 тисяч. Автор: Сергій Коробкін. *Журнал «Соціальна справа»*. URL: <https://social.com.ua/lyshe-u-nas/za-rik-kilkist-lyudej-z-invalidnistyu-zroslo-na-27-tysyach/> (дата звернення: 19.06.23).
3. Адаптація робочих місць для людей з інвалідністю. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/6/697696/> (дата звернення: 19.06.23).
4. Никифорова О. А. Актуальні питання психологічної реабілітації поліцейських. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 листопада 2020 р.). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 224 с.
5. Якимець В. М. Гарантована психологічна допомога та реабілітація військовослужбовців – складова національної безпеки. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2022. № 3. С. 41–50.
6. Гульбс О. А. Соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій. *Психологічний журнал*. 2021. Вип. 7. С. 100–106.
7. Шаповал В. В. Поняття «Професійна реабілітація учасників бойових дій ЗСУ». *Теорія та методика навчання та виховання*. 2021. Вип. 51. С. 185–19
8. Васьківський, О. П. (2023). Медичне обслуговування членів сімей поліцейських як важлива гарантія їх соціального забезпечення. *Київський часопис права*, (1). С. 163–168.
9. Васьківський, О. П. Особливості адміністративно-правового статусу закладів охорони здоров'я МВС як суб'єктів медичного обслуговування членів сімей поліцейських. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 2, т. 2. С. 100–105.
10. Карпінська Р. Соціально-психологічна та медична реабілітація учасників АТО. *Вісник Львівського університету*. Серія : Психологічні науки. 2021. Вип. 10. С. 77–82.
11. Назаренко О. Л. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. С. 73–76.
12. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: Закон України від 3 грудня 2020 р. № 1053-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> (дата звернення: 20.06.23).
13. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 20.06.23).
14. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 20.06.23).
15. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні. Закон України від 6 жовтня 2005 року № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 20.06.23).

16. Про затвердження Порядку пільгового реабілітаційного, санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку в медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України поліцейських, деяких інших категорій осіб та членів їх сімей : Наказ МВС України від 14.12.2015 № 1568. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-16#Text> (дата звернення: 21.06.23).

17. Про затвердження Інструкції про порядок медичного обслуговування в закладах охорони здоров'я МВС : Наказ МВС від 03.06.2016 № 462. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0912-16#Text> (дата звернення: 21.06.23).

18. Реабілітаційне лікування у системі закладів охорони здоров'я МВС. *Портал МВС*. <https://mvs.gov.ua/uk/rehabilitation-rest/reabilitaciine-likuvannia-u-sistemi-zakladiv-ohoroni-zdorovia-mvs> (дата звернення: 23.06.23).

19. Питання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я: Постанова КМУ від 3 листопада 2021 р. № 1268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1268-2021-%D0%BF#n180> (дата звернення: 24.06.23).

20. Алгоритм направлення на реабілітацію Поліцейського. Лікування та реабілітація поранених в закладах охорони здоров'я МВС України. *Департамент охорони здоров'я та реабілітації МВС України*. <https://health.mvs.gov.ua/uk/likuvannya-ta-reabilitaciya> (дата звернення: 26.06.23).

21. Алгоритм направлення на реабілітацію Військовослужбовця НГУ/ДПСУ. Лікування та реабілітація поранених в закладах охорони здоров'я МВС України. *Департамент охорони здоров'я та реабілітації МВС України*. <https://health.mvs.gov.ua/uk/likuvannya-ta-reabilitaciya> (дата звернення: 26.06.23).